

ערב = להקות זרזירים

“בני מינם” של העורבים

מתוך הסמכה על אחד ממשמעותיו של השרש 'ערב', הציע אמוץ כהן לפרש "ערב" המופיע ברביעית מעשר מכות מצריים, כ'זרזירים', אשר "באים בהמונים עצומים וגורמים נזקים לחקלאות". הפירוש העממי המקובל, 'עירוב של חיות רעות', עם זה שהוא מופיע במדרש חז"ל כאחת האפשרויות לזיהוי הערב¹, אינו אלא פרי ההשערה הדורשת "ערב=ערבוב. (שמות רבא, פ"א, וכן רש"י וראב"ע ועוד.² א' כהן מזכיר גם פירושים המזהים את 'ערב' כמין 'זכוב טורד' או כמין 'מכרסמים', ואינו ממליץ לקבלם. ראיותיו העיקריות באות מן ההקבלות למכת הארבה ומהשחתת הארץ-החקלאית ("ובכל ארץ מצרים תִּשְׁחַת הארץ מפני הערב", שמות ח' כ). הדין עמו.

ברצוני להוסיף מילים אחדות לאישוש פירושו מצד הלשון.

כבר אמר רבי אליעזר: "לא להגם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו" (בבא קמא צב ע"ב); והלוא אין 'ערב' שונה מן 'ערב', אלא ש'עורב' גזור במשקל בינוני פועל, ו'ערב' במשקל המקור. במקרא המקור כתוב לעתים קרובות חסר (ובעצם זה גם הכתיב הנכון), כגון "אכל תֹּאכַל" (בראשית ב' טז).

* הערה זו למאמרו של אמוץ כהן **בבית-מקרא**, חוברת צ"ב, תשמ"ג, עמ' 54, נמצאה מודפסת על שולחנו של אבא ז"ל, תחת הכותרת 'ערב', יחד עם מכתב בלתי גמור לפרופ' זאב בן-חיים על המשמעוים השונים של השרש 'ערב'. הוספתי את ההערה מכי רבת הפנים, על מקורו הצלילי של השם 'עורב'.

1. בשמות רבא (פרשה י"א ג-ד) נזכרות אפשרויות אחדות לזיהוי הערב: "מהיכן בא עליהם? יש אומרים מלמעלה ויש אומרים מלמטה, ורבי עקיבא אמר מלמעלן ומלמטן... אמר ר"ש בן לקיש... עוף השמים וחית הארץ **המונים המונים**... חיות ועופות **מעורבבין**... ועוד: ...דובים ואריות ונמרים... חיות מעורבבות, דברי רבי יהודה. רבי נחמיה אמר: מיני צרעין ויתושין – ונראין דבריו של רבי יהודה... שהיה הנאה בעורותיהן, לפיכך "לא נשאר אחד" (שמות ח' כז), שאילו היו צרעין ויתושין, היה להם שיסריחו". ברור, שלא היתה לחז"ל מסורת חד-משמעית על זיהוי הערב. הצעתו של אמוץ כהן מתאימה לחלק מתיאורי המדרש (מלמעלה) בא עליהם; 'המונים המונים'. גם טכסיטי מלחמה שהזכיר רש"י מתאימים מאוד לפגיעה בחקלאות.
2. רשב"ם הציע לזהות ערב עם זאבים בגלל "זאבי ערב" (צפניה ג' ג) ו"זאב ערבות" (ירמיה ה' ו). זהו פירוש ישש לוי בסיס לשוני, אבל חסר לו הקשר עם השחתת הארץ החקלאית.

המקרא בחר כאן במשקל הבינוני עבור היחיד, ובמשקל המקור, הכללי יותר, עבור ההמון. ערב הוא לפיכך המוני "ערבים", כלומר, להקות זרירים.

על מקורו הלשוני של 'עורב', (שאיננו כלול בשורש 'ערב' הרגיל על אף כל הסתעפויותיו הרבות)³, הנני דן במאמרי 'כ' רבת הפנים' (פרק ל הערה 394) — הוא בא מאותן התחלות יסוד בין-לשוניות, תוצרי האונומטופיה הקדומה (= חיקוי הצליל הטבעי במילים): kra-kra, kva-kva, ; kla-kla, ka-ka וכיו"ב — אשר נתגונו בכל התנועות האפשריות ובכל השיכולים האפשריים, כגון kov, kar, kel, kli — אף נתרחו בהגייה או נתפשטו "עד אין סוף", כמו ka, ku, ra, va וכו'. אלה שימשו את האדם, כשנאלץ לבטא קולות ששמע, ולקרוא שמות לכל הבהמה ולעוף השמים, הניכרים בקולות הללו.

מלשונו אדגים כאן מעט: "קרא" (ירמיה י"ז, י"א), 'עורב, כרוכיה, קוקיה, פוי, קוף, קרפדה, צפרדע, צפיר (= תיש), כבש, צרצר'. מלשונות אחרות אעמיד כנגדם, פעלים ושמות במבחר זעום בלבד; פעלים כנגד 'קור-קרא' (w)eipo, kaleo, klazo, krazo (מיוונית); calo, clamo, crocio ; crier ; (מלטינית) voco (skr->), kreischen, krächzen, krähen, schreien, rufen ; (מאנגלית) voquer (מצרפתית); cry, call (מאנגלית); wotać, krzykać (מפולנית) ועוד; וכנגד 'פרה' שלנו, למשל, אנו שומעים את השמות kuh, cow, vache, vacca, krowa, ועוד.

3. וראה ז' בן-חיים, השורש 'ערב', הכלול בו והנלווה עמו' (לשונו מ"ד חוברת ב); 'י' קוטשר, 'השורש 'ערב' בעברית ובלשונות הקרובות' (לשונו לעם תשי"ח, 177 ואילך).